

Gerri Alan Fajn
Tim Helet

Prašina: Studija iz sociološkog minijaturizma*

Apstrakt: Prateći perspektivu "sociološkog minijaturizma" koju su predložili Stoult, Fajn i Kuk (Stolte, Fine, and Cook 2001), istražujemo značenje prašine u društvenom životu da bismo ispitali odjeke mikrokarakteristika svakodnevnog života na socijalne strukture. Kroz proučavanje rutine, neispitanog i uobičajenog, nadamo se da ćemo steći neki uvid u to kako se aspekti proživljenog iskustva, koje uzimamo zdravo za gotovo, uklapaju u širi društveni poredak. Prašina, zbog osobine svoje "majušnosti", nudi način na koji možemo da sagledamo probleme socijalne strukture koristeći se mikro-sociološkim analizama. Konkretno, ispitaćemo kako su prašina i tehnike da se ona drži pod kontrolom povezani sa pitanjima roda, rada, političke ekonomije i nacije.

Prostrano je carstvo prašine! Za razliku od zemaljskih kraljevstava, ono ne poznaje granice. Nijedan okean ne obeležava njegove međe. Nijedna planina ga ne oivičuje. Ni paralele ni meridijani ne određuju njegovo bezgranično prostranstvo, kao što i najudaljenija zvezda u beskrajnom svemiru služi tek kao svetluca predstraža carstvu prostranom kao sam univerzum.

Dž. Gordon Ogden, Carstvo prašine

Pre izvesnog vremena bilo je razmatrano moje¹ postavljenje na jednu akademsku poziciju koju na kraju nisam ni dobio. Kada se slegla prašina, prija-

---

* Gary Alan Fine and Tim Hallett, Dust: A Study in Sociological Miniaturism, *The Sociological Quarterly*, Vol. 44, No. 1, 2003 : 1-15.

¹ Ovaj članak je pomalo neuobičajen budući da predstavlja koautorsko obraćanje predsedavajućeg. Drugi autor je student direktor Sociološkog udruženja Srednjeg zapada, asistent istraživač i saradnik prvom autoru. Kao takav zaslužuje da njegovo koautorstvo bude jasno priznato. Međutim, u izdvojenom uvodnom pasusu, upotrebljena lična zamenica odnosi se na prvog autora.

telj sa fakulteta mi je objasnio da je obrazloženje za odbijanje mog imenovanja bila fraza "pa on je takav minijaturista". Za neke njegove kolege se, izgleda, podrazumevalo da je biti minijaturista nesaglasno sa biti sociolog.

Sledeći veliku tradiciju francuskih impresionista koji su ponosno i prkosno prihvatili ruganje svojih kritičara da bi definisali i odbranili sebe, i ja sam prigrlio etiketu "sociološkog minijaturiste". Kao socijalni psiholog, već dugo vremena bio sam fasciniran mikroorganizacijom svakodnevnog života, ali sam istovremeno sa gorućom strašću ispitivao kako se te ovozemaljske osobine društvene egzistencije uklapaju u veće sheme.

Skorašnji članak koji se pojavio u *Godišnjem sociološkom pregledu* (*Annual Review of Sociology*, Stolte, Cook, and Fine 2001) izložio je neke postulate sociološkog minijaturizma. Možemo posmatrati i razumeti veće društvene sisteme kroz ispitivanje najmanjih uslova života. Ukratko, članak je namerao da obezbedi pravo postojanja drugačijoj sociološkoj socijalnoj psihologiji: pristup sa mikro-nivoa koji nije zavistan od jedinstvenih karakteristika individualnih učesnika, već onaj koji povezuje najmanje društvene sile sa najvećim, polja najtananijih međuodnosa sa onim najekspanzivnijim.

Moć minijaturističkog pristupa leži u tome što omogućava prepoznavanje guste teksture svakodnevnog života. On omogućuje sociolozima da prepoznaju detaljnu organizaciju suštinskih područja, i, kroz detaljno proučavanje tih procesa, nudi mnogo veće razumevanje toga kako različiti nivoi formalne prinude određuju naše kolektivno ponašanje. Minijaturizam pretpostvalja da procesi i proizvodi prevazilaze nivoe. Fenomen koji se prati na jednom nivou analize (npr. interpersonalnom) takođe se može posmatrati i na drugim nivoima (npr. institucionalnom ili međuorganizacijskom) (White 1992; Harrington and Fine 2000). Jedinstvena i individualno doživljena realnost nekog pojedinca može se sa puno verodostojnosti razumeti i u svetlu toga kako su osobe međusobno povezane i kako doživljavaju najmanje mikro-realnosti onoga što je Erving Gofman nazvao "interakcioni poredak".

Razmatrajući teme koje bismo mogli da izložimo u našem predsedavajućem obraćanju, tragali smo za onim slučajem koji bi nam obezbedio argument za studiju odjeka koji imaju mikro-karakteristike svakodnevnog života. Kroz ispitivanje rutine, neistraženog i uobičajenog, nadali smo se da možemo da istražimo kako se svakodnevno uklapa u širi društveni poredak.

U tom cilju, izabrali smo sociologiju prašine, nepriznato područje sociološke subspecijalnosti, ali ono koje ima stanovitu moć da objasni veze između ličnog iskustva, uslova interakcije i strukturalne realnosti. Pratili smo impuls sociološke imaginacije Rajta Milsa (C. Wright Mills 1959), povezanost ličnog i institucionalnog. Mills, koji potiče iz Vaka (Waco) u Teksasu, mogao bi posebno da ceni analizu prašine.

Prašina je povezana sa suštinom ljudskog identiteta. Od prašine smo stvoreni i u prašinu se vraćamo,² dok se u *Postanju* (2:7) kaže da "stvari Gospod Bog čoveka od praha zemaljskog". Pepeljava Sreda je metaforički pomen na jednakost života i prašine. U ekološkom smislu, u toj metafori se kaže da smo deo sveta i da je taj svet deo nas. Tokom većeg dela ljudske istorije, do pronalaska mikroskopa, prašina je predstavljala granicu vizuelne diferencijacije sveta. Prašina je služila kao graničnik naše ljudskosti.³

Džozef Amato (Joseph Amato 2000:2) govori o fundamentalnoj naučnoj i društvenoj revoluciji: o revoluciji minijaturnog. Ne samo što danas možemo da vidimo neverovatno majušne stvari, već znamo da su te sićušne stvari prisutne i tretiramo ih kao stvarne. Prašina više ne predstavlja granicu poznatog, ali je zadržala moć da deli i pretili, stalno nas podsećajući na ograničene mogućnosti naše kontrole nad okruženjem.

Da bismo razumeli društvenu strukturu prašine, predstavilićemo vam pregled položaja prašine kao suštinskog sociološkog pitanja, sugerišući da je prašina utemeljena u našem društvenom sistemu. Biće to minuciozna analiza (*fine-grained analysis*).^{*} Posebno ćemo ispitati organizaciju prašine u svetlu roda, političke ekonomije, rada i nacionalizma. Međutim, te veze ni približno ne iscrpljuju mogućnosti sociološke studije ove značajne teme.

Definicija prašine

Za početak nam je potrebna definicija, ali kao što to često biva, stvari nisu tako jednostavne kako se čine. Prašina u glagolskom obliku je reč dijametralno suprotnih značenja. Kolač se može "naprašiti" šećerom. Čineći to, neko raspršuje čestice tamo gde ih ranije nije bilo. Nasuprot tome, neko može da obriše prašinu u kući ili da ispraši tepih, dakle, da ukloni te čestice. Prašina u glagolskom obliku može da znači stvaranje prašine ali i njeno uklanjanje.^{*}

² Jedno zanimljivo teološko predavanje o preusmeravanju sa pogreba na kremaciju u Engleskoj, nazvano je "Od praha ka pepelu" ("From Dust to Ashes", Jupp 1990).

³ U divnoj priči Dr Zusa (Dr Seuss) *Horton čuje Hua* (*Horton Hears a Who!* Geisel 1954), slon Horton je otkrio svet Huova (the Whos), stanovnika čestica prašine. Njegova sveta dužnost je postala da štiti ta bića od povreda koje bi mogli da im nanesu oni koji ih ne vide i ne čuju.

^{*} Igra reči koju autor koristi aludirajući istovremeno i na tip analize, tj. njenu minucioznost, i na fine trunčice prašine koje su predmet analize (*prim. prev*)

^{*} Ambivalentni smisao engleskog glagola *to dust* je doslovno neprevodiv, budući da u engleskom jeziku glagol izveden iz reči "prašina" glasi isto u oba suprotna značenja. U srpskom jeziku stvari stoje drugačije, budući da se dodavanjem prefiksa na koren reči menja njeno značenje, npr. "prašiti" "zapašiti", "raspršiti", "naprašiti", "isprašiti" itd. (*prim. prev*)

Međutim, naša pažnja je više usmerena na imenicu nego na glagol. Prva definicija potiče iz Websterovog rečnika (*Webster's New Collegiate Dictionary*): "fine suve čestice praha neke materije". Ovo bi moglo da bude dobro za početak, mada se može primetiti da fino granuliran prah šećer nije prašina, dok se male čestice vune već smatraju prašinom. Trunčice zemlje predstavljaju arhetipsku formu prašine. Najznačajnije je to da prašina nije prosto stvar (ili skup stvari), već poseduje socijalno značenje. Kao što ćemo pokazati dalje u tekstu, prašina pripada i moralnom narativu.

Prašina može biti surogat za odsustvo društvene brige. Od nekih biblioteka se traži da izveste o knjigama po kojima je "popadala prašina" kao pokazatelj toga da ih niko ne čita i da stoga treba da budu sklonjene na stranu; može li neko oduvati prašinu sa stranica tih knjiga (Haynes 2000:11)? U ovom slučaju, prisustvo prašine je nedvosmislen znak za pomanjkanje interesa za sadržaj koji te knjige nude. Razmotrimo, takođe, moralnu pozornost iza žestoke borbe koja se vodila u Torontu oko toga da li javne škole treba da budu očišćene do nivoa koji bi bio određen kao "blistava čistoća" ili samo kao "uobičajena urednost". Školska uprava, suočivši se sa nedovoljnim budžetom i imajući na umu skorašnje otpuštanje četiri stotine čuvara, zalagala se za ovo drugo rešenje. Kao što je naslov u novinama ukazivao "Suviše skromni standardi čistoće: Malo prašine je u redu za školsku upravu – savršenstvo je skupo" (Brown 2000), postoji veza između prašine i političke ekonomije i vladine politike. Omladina u Torontu – ili pre njihovi roditelji – mogli su da odahnu što uprava nije razmatrala neki od tri preostala nivoa čistoće – "uobičajeni nemar", "umerena nečistoća" ili "aljkava zapuštenost".

Prašina i rod

Premda se mnogo toga promenilo u načinu na koji Zapadni svet poima žene, supruga se i dalje često procenjuje na osnovu utiska koji "njena" kuća ostavlja. Deo poslovnog utiska žene – a posebno, mada ne i ekskluzivno, supruge – u funkciji je "čistoće" njenog doma. Njene veštine utiču na način na koji drugi ljudi vrednuju njenu porodicu, a ukoliko čast porodice ne odbrani urednim održavanjem kuće, žena može biti izložena snažnoj osudi, pa čak i gruboj fizičkoj kazni od strane muža. Moralno vrednovanje ženinog karaktera kao domaćice, u njenoj *kancelariji*, jednostavno se utvrđuje prelaskom prsta preko police, osmatranjem i procenom količine prašine koja se nakupila u kući. Takvu procenu vrši i sama žena – kojoj blistava čistoća doma može postati opsesija – kao da je moralnost čistoće nešto što joj je upisano u samu dušu. Da je urednost stvar organizacije utiska oko koga se žena trudi, očigledno je iz činjenice da su javni prostori u domu obično mnogo bolje očišćeni od privatnih. Pa ipak, nastojanje da se prašina drži pod kontrolom je luksuz,

ne naročito prisutno u ranijim vekovima (barem ne sve do sredine devetnaestog veka) ili u preindustrijskim društvima.

Kako je Meri Daglas istakla u knjizi *Čisto i opasno* (1966), prašina i prljavština su stvari koje se, u kognitivnom smislu, nalaze "izvan prostora" i stoga su opasne. Prisustvo prljavštine predstavlja neuspeh da se kontroliše okolina. Taj neuspeh je čak veći od tehničkog propusta: to je moralni slom. Čistoća je, kako Džon Vesli (John Wesley) primećuje, bliska božanskom, i postoji verovanje, očiglednije u spisima društvenih reformatora devetnaestog veka nego danas, da čistoća eksplicitno poseduje karakter moralne čednosti.⁴ Bendžamin Franklin je sugerisao da lična čistoća vodi "ljudskoj sreći" (Hoy 1995:4). Doktor Sautvud Smit (Dr Southwood Smith) (citirano prema Horsfield 1998:87), engleski reformator, pisao je:

Čista, sveža i lepo uređena kuća podiže moral svojih stanara, fizički utiče na njih, a ima i direktnog uticaja na članove porodice čineći ih trezvenim, miroljubivim i razumnim spram osećanja i sreće koju pružaju jedni drugima; dok prljavo, bedno i nezdravo mesto, u kome ne postoji niti se može uočiti neka društvena norma vredna poštovanja, ima tendenciju da svoje stanare čini sebičnim i bezobzirnim spram osećanja i sreće drugih.

Socijalni radnici smatraju da "prljavština" koju sreću u domovima – najčešće imigranata ili sirotinje – označava izopačenost. *Enciklopedija domaće privrede (Encyclopedia of Domestic Economy)* iz 1844. godine tvrdi da je čistoća "majka vrline" i dodaje da je čistoća:

Amblem, ako ne i karakteristika, čistote uma i pristojnog ponašanja. Izgleda da ne može biti dovedena u vezu sa pokvarenošću; kod raskalašnih karaktera retko je prisutna zdrava navika za čistoćom.

(Horsfield 1998: 88)

Ove moralizatorske tvrdnje danas su potkrepljene naučnim istraživanjima. Na osnovu podataka dobijenih iz Panel studije o dinamici prihoda, istraživači su zaključili da postoji uzročno-posledična veza između čistog doma i obrazovnog i finansijskog rezultata kod dece, ravnomerno uzimajući u obzir visinu

---

⁴ Čak i danas humorista poziva u "rat protiv prašine", dodajući: "Ne znam nikoga kome se sviđa prašina. Ne mogu da se setim nijedne osobine koja bi išla u prilog prašini, osim što je deo nekih glupih izraza poput "prašina je počela da se sleže" ili "pao je licem u prašinu". Nije zabavno igrati se u njoj, nije zanimljiva, nije lepo videti je i ne služi ničemu drugom osim što pogoršava stvari" (Lind 2000: E1). Prašina ne zaslužuje nikakvo poštovanje.

prihoda, obrazovanje roditelja, pomoć u spremanju kuće, mesto prebivališta i broj braće i sestara. U poređenju sa decom koja žive u prljavim domovima, deca koja rastu u čistim kućama imaju bolje obrazovanje i veće prihode (Sef-ton 2001:1; Dunifon, Duncan, and Brooks-Gunn 2001).

Kada je teorija o infektivnim uzročnicima bolesti bila prihvaćena, prašina i prljavština smatrane su za skladišta zaraznih klica. Vilijam Alen (William Allen), u svojoj knjizi *Građanstvo i zdravlje* iz 1909. godine, predlagao je kurseve iz "sociologije klica". Studentima medicine se govorilo: "Gde ima prljavštine ima patogenih klica, gde ima patogenih klica, tu je bolest" (Horsfield 1998:100). Jedan vodič za održavanje domaćinstva (*An Experienced Housewife*) iz 1892. godine upozorava žene da je "svaka čestica prašine čestica opasnosti". Prašina može pasti iz zelenih tapeta obojenih arsenikom. Još gora je bila tvrdnja o povezanosti prašine i tuberkuloze. Uverenje da je prašina povezana sa bolešću ostalo je do danas, nagoneći nas da bacimo hranu koja je pala na pod u našoj sopstvenoj kuhinji dok istovremeno ignorišemo skandalozne uslove u fabrikama u kojima je najpre bila proizvedena (Schlosser 2001). Danas smo zaokupljeni ozbiljnim alergijskim i astmatičnim reakcijama na grinje i prašinu.

Brisanje prašine, paradoksalno, postaje opasna aktivnost jer se time podiže nakupljena prašina i raspršuje po vazduhu. Brisanje prašine je razlog što porodice udišu supstance – nosioce bolesti, što je, pak, dovelo do kampanje protiv perjanih pajalica i metli. Situacija, međutim, postaje sve gora. Predmeti propadaju, ali ništa ne propada više od ljudskih bića. Perutaju nam se kosa i koža. Naš površinski sloj kože – *stratum corneum* – ljušti se svaka tri dana. To je sedam milijardi ljuspica kože po čoveku. Neko je procenio da ljuspice mrtve kože čine 90 % kućne prašine (Horsfield 1998:186). Mi nenamerno gutamo čestice kože, postajući kanibali ne po izboru već po nuždi. Kroz tok življenja i disanja, mi bivamo svet.

Analizirajući istoriju čišćenja kuće, Margaret Horsfield u knjizi *Izgubljena bitka* (Horsfield 1998: XIII-XV) tvrdi:

Održavanje kućne čistoće zahteva ulaganje velikog truda i vremena; izaziva snažna osećanja, sklonosti i predrasude; priziva bizarne postupke, duboko ukorenjena verovanja i decenije moćnog uvežbavanja... Stavovi prema čistoći predstavljaju vrstu društvenog barometra jer odražavaju promene u ulozi žene, promene ekonomskih i socijalnih obrazaca u poslednjih sto pedeset godina.

Žene imaju odgovornost da štite kuću od prašine i prljavštine; one su čuvarke domaćinstva (Hoy 1995: XIV, 7). Na oglasu sa Međunarodne zdravstvene izložbe u Njujorku iz 1898. piše: "Žene su rođene sanitarke, one se gnušaju prljavštine, mraka i bolesti." *Daily Times* iz Viktorije (Britanska Kolumbija) piše naredne godine: "Žene su prave čistačice, i njihovo područje trebalo bi da bude održavanje lične čistoće i oslobođenje od bolesti izazvanih prljavš-

tinom, održavanje njihovih kuća čistim, njihovih ulica čistim, njihovih gradova čistim" (citirano prema Horsfield 1998:162). Javni prostori grada bili su određeni za muškarce, a ognjište za žene (Hoy 1995:16). U devetnaestom veku dubre i otpaci, kojih su ulice bile pune, mogli su biti uneti u kuću, posebno oni nakupljeni na rubovima dugačkih haljina žena koje su se smucale tim muškim domenom. Jedan vodič za domaćice upozoravao je na uličnu prljavštinu koja je bila povezana sa mestom gde "muškarci pljuju" (Halpenny and Ireland 1911). Vrlo ugladeno, nema šta.

Povezivanje žena sa čišćenjem umanjuje ulogu žene, naturalizujući njenu vezanost za porodicu (Oakley 1974). Barbara Erenrajh (Barbara Ehrenreich) i Deirdre Inšliš (Deirdre English) (1978:24-26) sugerišu da je teorija o infektivnim klicama obezbedila osnovu za krstaški rat protiv prljavštine, izazov koji je, po mišljenju naučnih eksperata za domaćinstvo, primeren sposobnostima obrazovanih žena, držeći ih time podalje od javne društvene sfere. Erenrajh (1995:26) zaključuje:

Održavanje čistoće kuće kakvo danas poznajemo... bilo je izmišljeno... negde na početku veka samo zato da bi žene iz srednje klase imale šta da rade... Započelo je sa ekspertima za domaćinstvo, grupom žena koje bi, ako postoji pakao za žene, tamo trebalo zanevati mučiti pajalicom za prašinu. To su bile žene koje su napravile karijeru od toga što su drugim ženama govorile da one ne mogu da prave karijeru, budući da je održavanje kuće samo po sebi veliki posao.

Beti Fridan (Betty Friedan 1963) u *Ženskoj mistici* proširuje ovu tvrdnju ukazujući na potonje generacije istraživača marketinga koji su podsticali osećaj krivice i zabrinutosti kod žena zbog nevidljive prašine. Postavši tehnički eksperti u održavanju kuće, žene bivaju spremne da pokupuju sve specijalizovane proizvode koje proizvođači nude na tržištu. Izum i prodaja usisivača koji "jedu prašinu, pesak, mrve, paperje – i sve vrste prljavštine" (Hoy 1995:152) služi kao primer ovog procesa. Usisivači su bili delimično odgovorni za opadanje tržišta kućnih pomoćnica (zajedno sa slabljenjem imigracije) sve do pojave porodica sa dvoje zaposlenih i novog imigrantskog talasa. Tehnologija kontrole prašine pomogala je da se strukturišu ekonomske prilike.

Feministički argumenti doprineli su tome da žene postanu samosvesnije po pitanju izjava o njihovoj kompetentnosti kao domaćica, pa su slabo plaćene kućne pomoćnice ponovo postale tražene da čiste po elitnim kućama. Neke supruge, poput naše tekuće Prve dame, izjavljuju da u čišćenju kuće pronalaze neku vrstu relaksacije (Blowen 2001:D4), ubeđujući sebe da im ovaj "drugi zaokret" (Horsfield 1989) predstavlja pravu razbibrigu. Brisanje prašine je prihvatljivo sve dok omogućava samoaktualizaciju! Horsfield (1998:1) primećuje da su njene informantkinje rutinski umanjivale svoje sposobnosti domaćice: "Ja jedva da ikada čistim – treba samo da vidite na šta mi liči stan!" ili "Hoćete nešto da saznate o čišćenju kuće? U tom slučaju, ne dolazite kod

mene!" Jedna žena je izjavila: "Ako ne vidim prljavštinu, onda me ona ne zamara... Stoga naprosto ni ne gledam" (Hoy 1995:180). Biti loša domaćica danas više podiže vrednost ženi nego da bude dobra domaćica, što su uočili skorašnji pisci priručnika za održavanje kuće: *Ima li života posle čišćenja kuće?* (Aslett 1992), *Džumbus priručnik: oklevalov vodič za spremanje stana* (Felton 1981), *Glačanje nameštaja hula-hopkama* (Green 1995), *Mrzim da čistim kuću priručnik* (Bracken 1962) ili *Ispovest dobro organizovane domaćice* (Schofield 1994).

Moderne priče u kojima se spominje kompulzivno čišćenje, često sugerišu da "neurotična" prinuda za brisanjem prašine odražava seksualnu frigidnost (Horsfield 1998:16). U priči Džudit Samer (Judit Summer 1988) *Ja, zlatna Glorija*, junakinja prolazi transformaciju, kroz burnu ljubavnu aferu, od kompulzivne domaćice, čija je kuća bila okićena krpama za prašinu, do žene koja odbacuje strasno čišćenje kuće. Simon de Bovoar (1953:452) je smatrala da pomno bavljenje kućnim poslovima nudi ženama beg od sebe samih. Napisala je: "Taj beg često sadrži seksualne primese... Ljubav za telesno i animalno vodi toleranciji prema ljudskom zadahu, prljavštini, pa čak i gamadima."

Očigledno, kućna prašina je stvar morala, i to takvog gde se razlikuju muške i ženske uloge.⁵ Odsustvo prašine ukazuje na efikasnost i ženstvenost žene. Od muškaraca, radnika, očekuje se da budu prljavi; od dece, koja se igraju, očekuje se da budu prašnjava; od žena se očekuje da domestikuju svoje javno učestvovanje i da peru svoje porodice. Upravo kroz kontrolu ovih sićušnih čestica moralnosti, žene pokazuju svoje uspešno izvođenje rodne uloge. Pa ipak, ova sociopsihološka perspektiva se menja, otkrivajući pukotinu u kulturi čišćenja. SjuElen Hoj (SuEllen Hoy) pretpostavlja da je oko 1950. godine dostignut vrhunac u kulturi čistoće: promene u učestvovanju žena u ekonomiji odrazile su se na stavove prema prljavštini i gareži, čineći prirodnu, pravu prašinu kulturno legitimnom.

Prašina i politička ekonomija

Sociolog Everet Hjuž (Everett Hughes 1971:343-345) govori o vrsti rada koji naziva "prljav posao". Takva radna mesta i oni koji su na njima zaposleni poznati su po teškim (fizičkim i moralnim) uslovima rada. Pod tim Hjuž nije samo mislio na radnike koji se prljaju (dželat i kasapin takođe rade prljav posao), već na one koji radeći u prljavštini bivaju stigmatizovani tom asocijacijom, iako rad u čistim uslovima zavisi upravo od ovih prljavih radnika. Slu-

⁵ U sportskim događajima prašina može da doprinese uzbuđenosti i neizvesnosti igre, kao u bezbolu kada igrač hvata loptu u oblaku prašine. Prašina služi kao zavesa iznenađenja što upućuje na autentičnost i nepredvidljivost igre.

žbenici se ne prljaju; radnička odela i farmerke su obojeni upravo da bi sakrili prašinu. Prljavština je povezana sa socijalnom klasom. Zaista, jedna od operacionalnih definicija fizičkog radnika počiva na tome što mu je prljavo ispod noktiju. Kao pokazatelj položaja na društvenoj lestvici, štroka se nazivala "prosjakov somot" ili "kurvina vuna" (Amato 2000:14).

Proizvodnja na farmama zavisi od prljavštine, naravno, osim što je poljoprivrednici zovu "prirodno đubrivo" (lična komunikacija, Mardži Taueri, 2003). Ali stavovi prema prljavštini i prašini idu preko ovoga i mogu biti konstruisani kao pokazatelji autentičnosti i dostojanstva u ruralnom kontekstu. Prljavština je "siguran znak jednostavnog života, časnog teškog rada i fizičke spremnosti" (Hoy 1995:22). Mark Tven ((1883) 1980:29), možda sarkastično, objašnjava: "U tom blatu je bilo hranljivih sastojaka, i čoveku koji bi pio vodu iz Misisipija mogao je da izraste kukuruz u stomaku samo ako bi on to hteo".

Kao što je Jug pretrpeo promene, političke i ekonomske, zbog erkondišna, tako je oblast Velikih Nizija bila transformisana irigacijom. Praksa navodnjavanja smanjila je izgleda da se ponovi poljoprivredna kriza iz tridesetih godina – nazvana "Velika erozija zemljišta"* – ali poljoprivredne prakse, uključujući neregularnu ispašu i intenzivnu poljoprivredu u oblastima sklonim suši, pomažu nam da uvidimo da je taj meteorološki događaj proistekao iz odluka koje su bile svojevremeno donete zbog potrebe za preživljavanjem pojedinih porodica i ohrabrenja koje su im dale šire institucije, uključujući i federalnu vladu. Kao što Amato ističe (2000:7), "svaka šaka prašine sudi o ljudskom upravljanju zemljom".

Prašina je okarakterisala tridesete godine na tako dramatičan način da je izraz naširoko bio korišćen (Bonnifield 1979; Worster 1979). Džoad, koji je iz Oklahome stigao u Kaliforniju, u Stajnbekovoj knjizi *Plodovi gneva*, nije bio "izbeglica sa erodiranog zemljišta" u užem smislu reči. "Erodirano zemljište", neprecizna geografska oblast, bilo je područje zapadnih prerija, obuhvatajući jugozapadni Kansas, deo Oklahome, usku prugu Teksasa, severozapadni deo Novog Meksika i jugozapadni Kolorado. Procenjuje se da je obuhvaćena površina zemlje bila oko 388 500 km². Pa ipak, većina izbeglica sa erodiranog zemljišta, tako poznatih tokom tridesetih godina i korišćenih od strane levice u političke svrhe (Klein 1980; Apthorp 1990), nije bila iz tog područja. Nisu to bili ni osiromašeni "prljavi farmeri" (Gregory 1989), iako se znatan deo stanovništva te oblasti zaista odselio tokom perioda "Velike erozije zemljišta", od 1931. do 1939. godine. Slika prašine koja se dovodi u vezu sa depo-

---

* *Dust Bowl* – izraz koji se koristi da se označe događaji iz tridesetih godina 20. veka o kojima se često izveštavalo u doba predsednika Frenklina Ruzvelta, a koji su nastali kao posledica vetrova koji su, u nekim delovima Velikih Nizija, oduvali površinski sloj jalove zemlje, izazivajući eroziju zemljišta i ostavljajući za sobom pravu pustinju. (*prim. prev*)

pulacijom i siromaštvom prerije očigledna je u nazivima stručnih analiza, poput *Ukorenjeni u prašini* (Riney-Kehrberg 1994) i *Carstvo prašine* (Jones 1987). Mada izrazi "erodirano zemljište" i "izbeglice sa erodiranog zemljišta" ne pogađaju adekvatno empirijsku stvarnost izbeglica ili domorodačke kulture (Dunbar-Ortiz 1994; Weller 1995), oni odzvanjaju kao moćni politički slogani za zadobijanje simpatije među Amerikancima koji žive van tog regiona.

Nije samo poljoprivredno okruženje vezano za sliku (i bezdušnu stvarnost) prašine. Sa njom je u vezi i posao u industriji. Mnoge vrste industrijske proizvodnje (npr. seča i obrada drveta, rudarstvo) podrazumevaju transformaciju prirodnih objekata u prašinu kao glavnu karakteristiku tehnologije. Odluka nekih privatnih proizvođača da proizvodnju smeste u centralizovane geografske zone podstiče proizvodnju i distribuciju prašine. Prisustvo prašine na radnim mestima vodi, i veruje se da vodi, ka bolesti i pogoršanju radnih uslova, kao što doprinosi jadnim uslovima života u neposrednoj okolini (Andrews 1996). Ne iznenađuje što je rast industrijskog društva bio povezan sa uverenjem da je prašina uzročnik bolesti i da treba preduzeti kolektivnu akciju da bi se obratila pažnja na tu podmuklu pretnju (Amato 2000:9).

Postoje crna pluća kod rudara uglja (Judkins 1979; Derickson 1998), smeđa pluća kod tekstilnih radnika (Guarasci 1986; Botsch 1993), i dva tipa belih pluća kod azbestnih radnika i pekara. U *Smrtonosnoj prašini* Dejvid Rosner (David Rosner) i Džerald Markovic (Gerald Markowitz) (1991) prate konstrukciju uspona i pada bolesti izazvane prašinom, silikoze, od koje boljevaju oni što rade sa peščanom građom. Svaka riskantna profesija ima svoju politiku i društveni pokret. Pa čak su i deca, posebno siromašna deca, ugrožena prašinom, poput one koja pada sa olovnih boja u trošnim i oronulim kućama i školama (Wessel and Dominski 1977).

Prašina ne utiče samo na radnike koji neposredno rade u proizvodnji. Procenjeno je da se četrdeset i tri miliona tona prašine svake godine slegne nad Sjedinjenim Državama – mada nije objašnjeno kako se došlo do te brojke i verovatno je smuvano u statističkim konstrukcijama tako dobro opisanim u knjizi Džoela Besta *Proklete laži i statistike* (Joel Best 2001). Od tih četrdeset i tri miliona tona, smatra se da su dvanaest miliona tona nastale kao rezultat ljudske aktivnosti. Industrijske oblasti su zasute sa skoro dve stotine tona prašine po kvadratnom kilometru svakog meseca, sudeći prema statistici koju navodi neimenovani autor citiran od strane neimenovanog novinara lista *Montreal Gazette*. Neki gradovi sprovode intenzivnu kampanju za smanjenje industrijske prašine u tim oblastima, mada sva ta prašina negde mora da ode, tamo gde verovatno može da pobegne. Prašina se, dakle, razlikuje po veličini, boji i efektima po zdravlje, u zavisnosti od tipa industrijske proizvodnje i upotrebljene tehnologije. Skoro da bi se za prašinu moglo reći da ima patinu starine. Prašina oko Ruž reke razlikuje se od one u Hibingu i Gariju, a svaka od njih se razlikuje od prašine u Aušvicu. Prašina je socijalno, politički i ekonomski

ispunjena različitim značenjima. Kao što Amato oštro primećuje, "u prahu krematorija u Aušvicu istoričari otkrivaju moralne optužbe drugačije od onih koje nalaze u radioaktivnoj prašini Černobila" (2000:8).

Prašina ne mora obavezno da ostane tamo gde je nastala. Studenti environmentalnog rasizma ističu da izvesni lokaliteti ili naselja mogu biti žrtve zagađenja, pa shodno tome tržište nekretninama smanjuje ili podiže cene kuća u zavisnosti od prisustva ili odsustva zagađenja iz okruženja. Po rečima Mandi Isaka (Mandi Isaac 1999, vidi takođe Giamo 1992), prašina je deo vizuelnog vokabulara siromaštva. Pride, zavisnost od siromaštva ili industrijskog susedstva doprinosi tome da se te oblasti koriste kao otpadno zemljište za prašinu, prljavštinu i druge oblike šroke, sa Hispano i Afro-Amerikancima koji pozivaju environmentalno pravosuđe da otkloni te nezdrave i toksične uslove života (Bullard 1990).

Izvesni gradovi i regije poznati su po svojoj industrijskoj prljavštini i gareži kao "izdržljiva" mesta. Ovu etiketu u Sjedinjenim Državama nose gradovi na severu u tzv. "zardalom pojasu", kao što je to, recimo, Pitsburg, mada se, sa smanjenjem teške industrije u SAD u funkciji promena u globalnoj ekonomiji, neka od tih mesta, poput Lauvela u Masačusetsu, transformišu u turistička odredišta. U Engleskoj je Njukastl bio poznat kao takav industrijski grad. Nekada je izraz za izlišno ponašanje bilo "nositi ugalj u Njukastl", ali danas je Njukastl "in" grad. Jedan novinar je napisao:

Njukastl je bio motor pokretač za Industrijsku revoluciju: prva parna turbina i prva parna lokomotiva izašli su iz njegovih radionica. Ali ništa od toga nikada nije navelo turiste da posete mesto oduvek poznato zbog velike količine gareži i ugljene prašine. Sve do skoro, u svakom slučaju. Sa revitalizovanim barovima i restoranima na obali reke, sa živom umetničkom scenom, elegantnom arhitekturom i jeftinim starinama, Njukastl je postao urbana šik predstraža Hladne Britanije

(Roberts 2001:1K).

I dok zajednice poput Njukastla profitiraju zbog promena nastalih deindustrijalizacijom, narodi Trećeg sveta trpe zbog naleta nove, prašinom opterećene industrije, stvarajući tako novu klasu "neopranog naroda".

Politička volja ili moć najčešće nisu prisutni kada treba zaštititi ove oblasti od migracije čestica prašine. Politički akteri imaju poteškoća u uspešnom pregovaranju sa drugim akterima. Zagađena prašina, poput prirodnog vulkanskog pepela, može da odjezdi iz jedne oblasti u drugu, kao u slučaju kiselih kiša ili radioaktivnog paperja nakon nadzemnih nuklearnih proba. Odluke koje donose predstavnici političkih grupa u borbi sa industrijskim otpadom utiču na životne šanse onih koji žive pod tim uslovima, barem dotle dok se ne postigne neki politički sporazum. U tom smislu, minijaturista može da proučava probleme u jezgru i na periferiji svetskog sistema kroz najmanje, naizgled nevažne fenomene – prašinu i njene društvene aktere.

Prašina i nacionalizam

Od svih predstava na kojima se zasniva osećaj za nacionalni ili kulturni karakter, izgleda da je prašina najosobenija. Ljudi su poznati po svom stavu prema prašini i to se uzima kao odraz njihovog moralnog sistema. Religijski rituali među ortodoksnim Jevrejima dok spremaju svoje kuće za Pashu, predstavljaju pandan istančanim ritualima koje nakon pričešća izvode katolički sveštenici čisteći mrvice euharistije koje su pale na oltar. Neki parohijani veruju da prašina koja se stvori nakon pričešća ima čudotvornu moć ozdravljenja. Bilo kakva trunčica neke materije koja se nađe van svog mesta u jevrejskom domu ili katoličkoj crkvi može da ga oskrnavi ili posveti.

Holandani su odavno poznati po važnosti koju pridaju čistoći u svojoj kulturi. Već u sedamnaestom veku bila je zapažena sklonost Holandana ka čistoći, menjajući njihove "kuće" u "domove" (Hoy 1995:16). Čak je i održavanje čistoće trotoara ispred kuće bila građanska dužnost podržana zakonskom odredbom. Cipele su se izuvale u kući, a pušenje i pljuvanje su bili zabranjeni. Pisac iz osamnaestog veka Tomas Nugent opisao je Holandane kao "savršene robove čistoće" (navedeno prema Horsfield 1998:203). Vitold Ribžinski (Witold Rybczynski 1986:65) primetio je u knjizi *Dom: Kratka istorija jedne ideje* da holandska reč za čisto *schoon* istovremeno označava čestitost i lepotu. Za Holandane je čistoća pitanje estetike.

Istoričar Simon Shama (Simon Schama 1987:375) otišao je još dalje sugerišući da su Holandani koristili čistoću da bi se razlikovali od svojih prljavih suseda neznalica. Biti čist bila je stvar patriotizma i odraz militantne odbrane nacije. Holandski pesnik Peter van Godevijk (Pieter van Godewijck) (navedeno u Horsfield 1998:204) pripisao je sledeći stih jednom od svojih ženskih likova:

Moja četka je moj mač; moja metla moje oružje
Niti spavam, niti se odmaram
Nijedan posao nije mi težak, nijedna briga prevelika
Samo da sve blista od urednosti i čistoće.

Da drugi ljudi ne dele sliku koju Holandani imaju o sebi jasno je iz primebde Simon de Bovoar (1953:452) koja je, napadajući Holandane, tvrdila da je puritanska civilizacija ideju o čistoći suprotstavila telesnim radostima i primetila da ljudi oko Mediterana žive u stanju vesele prljavosti.

Međutim, Holandani nisu usamljeni u svojoj preokupaciji prašinom i prljavštinom. Neki tvrde da su i Amerikanci, takođe, opsednuti čistoćom i "proterivanjem prljavštine", što predstavlja dramatičnu nacionalnu promenu tokom dva stoleća od vremena kada je većina Evropljana smatrala Amerikance nepodnošljivo prljavim i odurnim, nacijom Trećeg sveta. Jedan engleski put-

nik, Vilijam Fo, opisao je ljude sa Srednjeg zapada 1819. godine kao "štrokave, poput zveri" (navedeno u Hoy 1995:7). Urbanizacija je očigledno doprinela dramatičnoj promeni, baš kao i puritanska i protestantska tradicija, a takođe i uspon srednje klase u Americi i njenog načina života. Čistoća je počela da se smatra američkom "najvećom vrlinom", pa su socijalni radnici objašnjavali imigrantima iz južne i istočne Evrope, koji su smatrani posebno prljavim i kojima je trebala edukacija, da je čistoća deo američkog načina života (Hoy 1995:88). Ta narodna masa se doživljavala kao gomila neopranih musavaca, isto onako kako su nekada Anglo-Amerikanci videli sebe. Da bi se postao Amerikanac potrebno je socijalizovati se spram društvenih standarda koji se tiču prašine i prljavštine. Iako se tvrdi da je reč o zdravstvenoj brizi, jasno je da ovo u velikoj meri ima veze sa estetikom. Deo pobune iz šezdesetih godina bila je želja mladih da se razmeću svojom neopranošću. Stoga je jedna od glavnih tema napada na kontrakulturni pokret bilo isticanje njihove štrokavosti. Hipike je trebalo okupati. Kao što je premijer Spiro Egnju jednom rekao u vezi mladalačkog radikalizma: "Nadam se da će svojevoljna manjina odbaciti prekrivač prljavštine i pometnje... i da će se vratiti težnjama i, vremenom, realizaciji američkog ideala" (navedeno u Calhoun 1970:81-82). Deo bunta ove podkulture bio je njihov stav prema prljavštini.

Druge grupe, povezane sa prašinom, nastoje da promene tu sliku. Novinar opisuje kako je Leon Ber, poglavica plemena Gošute u državi Juta,

pokupio malo kredaste zemlje iz pustinje na zapadu Jute i nežno je zdrobio na svom dlanu. Potom je blago dunuo i ona se raspršila u vazduhu, ostavljajući sablasni puderastrag na njegovoj šaci. 'Eto zašto nas zovu Gošute', rekao je sa osmehom. 'Naše ime znači 'narod prašine', zato što su moji ljudi uvek zasuti prašinom kada krstare pustinjskom zemljom.' Ber ne želi da dozvoli da njegovo pleme, koje broji 124 čoveka, nastavi ekonomski da propada u toj prašnjoj zemlji. Kao poglavica, on bi želeo da oni imaju kompjutere, bolje obrazovanje, zdravstvenu ustanovu, kvalitetan vodovod, nove kuće i posao.

(navedeno u Meersman 2000:1A)

Berovo rešenje za njegovo prašnjavao pleme jeste da dozvoli moćnim kompanijama da odlažu nuklearni otpad na plemenskoj zemlji, što će im zauzvarat omogućiti da vode čist život poput njihovih sugrađana Amerikanaca, zame-njujući tako vidljivu prašinu radioaktivnim česticama.

Asocijacija između tamnopusih ljudi i prljavštine široko je rasprostranjena u evro-američkoj kulturi, a delom je rezultat "velikog pranja" koje se dogodilo u proteklom stoleću (Amato 2000:160). Ovo shvatanje je uklopljeno u nevino, mada rasističko, pitanje koje postavlja belo dete, često zbnunjujući svoje roditelje, zašto su crnci tako "prljavi". Izgleda da su rasa i prljavština do te mere implicitno povezani u "čistim" kulturama da ta veza deluje kao potpuno prirodna, a lako se prenosi sa rase na nacije. Izveštaji iz Trećeg sveta implicitno

navode prašinu i prljavštinu kao glavnu karakteristiku egzistencije siromašnih – orijentalizam minucioznog. Razmotrite sledeće navode:

Na strmom padini zaspalog vulkana, pedesetčetvorogodišnji Aurelio Mikanor bosonog kopa motikom po toploj smeđoj prašini, dok mu znoj curi ispod slamenog sombrera.

(Epstein and Montero 1994:1A)

Šazia Bibi sedi sa svojim prijateljicama u prohladnoj mračnoj sobi, žvrljajući nožnim prstima po prašini smeđoj i finoj kao kakao. Obrva nabranih u koncentraciji, seoska devojka šljapka po škrljčanom podu i briše ga svojim belim šalom.

(Dahilburg 1994:1)

Malo toga ima što bi izmamilo osmeh zbog života u Misiziju... Fina prašina kovitla vam se oko glave čim kročite na peron... Samo što to nije prašina. To je sasušeni ljudski izmet.

(Vallely 1998:24).

Ne radi se o tome da Meksiko, Pakistan i Zambija nisu prašnjavi, već je prašina uzeta kao fundamentalna metafora – moćna metonimija – za zaostale uslove života. Vodeće nacije u svetskoj ekonomiji pomno vode brigu o čistoći, dok su periferne nacije, često ruralne, ostale u prašini.

Prašnjavi septembarski dani

Ironičan sticaj okolnosti je da se ova analiza prašine pojavila naspram događaja od 11. septembra i napada antraksom. Naše sećanje na te teške i surove sate povezano je sa minucioznim. Kolektivno sećanje na obe ove pretnje asocira na sliku praha. Uništenje Svetskog trgovinskog centra proizvelo je ogroman oblak prašine, što je izazvalo supstancijalno plućno oboljenje među spasiocima, kasnije nazvano "WTC sindrom" (France 2001:10). Dok su se kule rušile, jedan vatrogasac je izjavio: "Nebo je postalo tako crno da je izgledalo kao da smo u paklu" (Stein, Neusner, Hobson, and Levine 2001:58). Drugi su opisivali kako je prašina učinila da sunčan dan postane "crn kao noć". Nakon što se prva kula srušila, "vatrena lopta je fijuknula niz Brodvej, prekrivajući prostor gustom belom prašinom i dubokom tamom, 'Bilo je to kao da gnjurate kroz crni dim,' rekao je jedan policajac iz šerifovog odseka za Njujork" (Getz 2001). Prašnjavi pokrov simbolizovao je velike razmere napada. Prašina koja je pokrila donji Menhetn poslužila je kao slika destrukcije, ali i nade. *New York Times* (Barry 2001:B9) je izveštavao:

Na donjem Menhetnu, po zidovima i prozorima nalaze se napisi spasilaca, stanovnika, prolaznika i bližnjih koji su izgubili nekog svog u kolapsu dveju kula bliznaki-

nja. Ove poruke, koje su, barem, dale neki smisao debelom sloju prašine i pepela, služe kao testamenti duboko ranjenog ali još uvek odlučnog stanovništva... Možda će jednoga dana biti podignuta memorijalna građevina. Ali za sada, tu su još uvek zidovi i prozori donjeg Menhetna, gde je upisano na hiljade poruka u sivom snegu destrukcije koja se dogodila pre dve nedelje.

Prašina je metafora destrukcije ali istovremeno i odlučnosti i inspiracije. Dve masivne kule postale su tek stubovi prašine i krhotina, pa ipak to su ruševine i prašina puni značenja. Mi gledamo u granice vizuelnog da bismo pronašli snagu društvenog poretka.

Nekoliko nedelja kasnije, moć praha opet se pojavila kao strah od antraksa. Prašina, koja se ranije podrazumevala, postala je ne samo posledica destrukcije, već destrukcija sama.⁶ Ljudi koji su primetili prah shvatili su da su i sami pod udarom napada. Kao što je *Washington Post* izvestio o životu u poštanskim kancelarijama (Powell and Russakoff 2001:A8):

Oblaci prašine i iseckanog papira i sam Bog zna čega sve još. Tako je čuvar Džek Rutiljano opisao život duž trake za sortiranje pošte u kancelariji na Menhetnu. Radnici nisu nosili rukavice ni zaštitne maske sve do pre nedelju dana. Na kraju radnog dana bilo im je naređeno da upotrebe kompresovani vazduh da bi očistili mašine, što je izazvalo dodatno kovitlanje prašine. 'Prašine je bilo svuda. Niste mogli reći sa sigurnošću da li je to bila prašina ili antraks,' rekao je Rutiljano... 'Pisma smo potpuno iseckali, a da nije bilo nikakvog testa koji bi pokazao šta smo za to vreme udisali'.

Prašina je vektor kroz koji se pomalja misteriozni ubica, i sve vrste prašine i praha postaju sumnjive. U trenutku ličnog i kolektivnog straha i uznemirenosti, simbol prašine postao je simbol nade, destrukcije, neprijateljstva – i sećanja.

Sociologija prašine

U ovom istraživanju pokušali smo da pokažemo da je prašina – čak i prašina! – povezana sa odgovarajućim sociološkim interesovanjem. Prašina, kao i svi drugi poznati domeni, društveno je situirana i kulturom označena. Svaki nivo "beskrajne usitnjenosti stvari" ima značenje (Amato 2000:177). Jedanput prepoznata, prašina postaje kulturni označitelj i koristi se da stvori društveni red. Mada izgleda da je prašina, na prvi pogled, običan prirodni otpad, ljudi, sasvim lako i udobno, njenom prisustvu pridaju široki spektar tumačenja.

---

⁶ Istraživanja hemijskog i biološkog oružja pokazuju šta bi moglo da se nazove "naoružavanje prašine". Možda je naša nesposobnost da se nosimo sa minijaturnim ono zbog čega ovo oružje, više nego bombe i mine, izaziva veliki strah u javnosti.

Prašina, tako, služi razgraničenju roda, klase, profesije i nacije. U svetu u kome je sićušno postalo neverovatno vidljivo (Amato 2000), stvarnost prašine simbolizuje druge mikroskopske svetove: bakterije, radioaktivnost, nanotehnologiju i DNK kodove.

Istraživanje smo započeli diskusijom o pristupu socijalnoj psihologiji koji je nazvan "sociološki minijaturizam". To je koncept kome se sada vraćamo. Proučavanje prašine predstavlja dramatičan primer kako društveni sistemi mogu da budu promišljeni i organizovani kroz trunčice i mrljice. Malo može da posluži kao označitelj za veliko. Međutim, sociološki minijaturizam ide preko činjenice da društveni sistemi mogu da ispune značenjima sićušne stvari. On sugerise da se kroz interakciju pojedinaca i grupa odvija inskripcija socijalnih sistema. U tome, takođe, proučavanje prašine može da posluži kao vodič. Unutar porodica, radnih mesta i administrativnih službi odvija se napor da se prašina drži pod kontrolom. Prisustvo prašine postaje mikro politički problem – upotrebljen za lične ili kolektivne ciljeve, ili ignorisan. U tu svrhu, grupe se organizuju ili dele, sa žestinom ubeđuju druge ili onesposobljavaju društvenu kontrolu sebe samih od strane onih koji se nalaze pod njihovom kontrolom. Najzad, prašina nije jednostavno nešto što se dešava. To je nešto sa čime grupe moraju da se nose. Izlazeći na kraj sa prašinom, grupe proizvode šire kulture u koje su uključene, demonstriraju argumentacije i kontrolu, pregovaraju o značenjima kroz slične procese koji se javljaju i na širim društvenim planovima. Pritužbe određenih muževa na loše održavanje kuća određenih žena odigrava se u mnogim porodicama i postalo je društveno prepoznatljivo. Odluka da se migrira, koju donose određene porodice, reflektuje se u širim demografskim obrascima. Rezultati uslova na radu, posredovani sindikalnim aktivnostima, situirani su unutar tvrdokornog ekonomskog poretka koji može biti nesavitljiv spram potreba radnika ili vlasnika. Čak i težnje za čistoćom koje imaju naselja i gradovi locirani su unutar svetskog sistema. Svako se pojedinačno nosi sa prašinom, ali i strukture koje se sastoje od brojnih činilaca različite moći takođe utiču na krajnji rezultat tog nastojanja. Društvena organizacija prašine ne reflektuje samo društvenu organizaciju roda, političke ekonomije i nacije, već se, štaviše, kroz značenja i kroz bavljenje prašinom odvija proces organizovanja roda, političke ekonomije i nacije.

Kroz sociološki minijaturizam, socijalna psihologija biva uključena u sociologiju. Kroz obrasce prašine prepoznajemo da svet u celini svojih sićušnih delova biva fundamentalno, suštinski i neprestano društveno organizovan.

Zahvalnost

Autori se zahvaljuju Ričardu Vilsnaku za njegove komentare na raniju verziju ovog rada.

Literatura

- Allen, William. 1909. *Civics and Health*. Boston: Ginn.
- Amato, Joseph. 2000. *Dust: A History of the Small and the Invisible*. Berkeley: University of California Press.
- Andrews, Gregg. 1996. *City of Dust: A Cement Company Town in the Land of Tom Sawyer*. Columbia: University of Missouri Press.
- Apthorp, Elaine S. 1990. "Steinbeck, Guthrie, and Popular Culture." *San Jose Studies* 16:19-39.
- Aslett, Don. 1992. *Is There Life After Housework?* 3rd ed. Cincinnati: Writers' Digest Books.
- Barry, Dan. 2001. "From a World Lost, Ephemeral Notes Bear Witness to the Un-speakable." *New York Times*, September 24:B9.
- Beauvoir, Simone de. 1962 [1974]. *The Second Sex*. New York: Alfred Knopf.
- Best, Joel. 2001. *Damn Lies and Statistics*. Berkeley: University of California Press.
- Blowen, Michael. 2001. "Reading the Leaves about Laura Bush." *Boston Globe*. January 19:D4.
- Bonnifield, Paul. 1979. *The Dust Bowl: Man, Dirt, and Depression*. Albuquerque: University of New Mexico Press.
- Botsch, Robert F. 1993. *Organizing the Breathless: Cotton Dust, Southern Politics, and the Brown Lung Association*. Lexington: University Press of Kentucky.
- Bracken, Peg. 1962. *The I Hate to Housekeep Book*. New York: Harcourt, Brace, and World.
- Brown, Louise. 2000. "Spotless Standard Too Tidy for T.O." *Toronto Star*, August 7:n.p.
- Bullard, Robert D. 1990. *Dumping in Dixie: Race, Class and Environmental Quality*. Boulder, CO: Westview Press.
- Calhoun, James, ed. 1970. *The Real Spiro Agnew: Commonsense Quotations of a Household Word*. Gretna, LA: Pelican.
- Dahlburg, John-Thor. 1994. "Closing the Education Gap for Women: Pakistan Typifies the Third World's Prejudice and Promise in Grappling with the Problem." *Los Angeles Times*, April 12:l.
- Derickson, Alan. 1998. *Black Lung: Anatomy of a Public Health Disaster*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Douglas, Mary. 1966. *Purity and Danger*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Dunbar-Ortiz, Roxanne. 1994. "One or Two Things I Know about Us: 'Okies' in American Culture." *Radical History Review* 59:14-34.
- Dunifon, Rachel, Greg J. Duncan, and Jeanne Brooks-Gunn. 2001. "As Ye Sweep, So Shall Ye Reap." *American Economic Review* 91:150-154.
- Dymond, Jonny. 1999. "A Trip into Hell." *Glasgow Herald*, July 22:16.
- Ehrenreich, Barbara. 1995. *The Snarling Citizen*. New York: Farrar, Strauss, and Giroux.
- Ehrenreich, Barbara, and Deirdre English. 1978. *For Her Own Good: 150 Years of Experts' Advice to Women*. New York: Doubleday.
- Elias, Norbert. [1939] 1978. *The Civilizing Process: The History of Manners*. New York: Pantheon.

- Epstein, Keith, and Douglas Montero. 1994. "The Face of Poverty: In Mexico, Nothing Changes for Peasants." *Cleveland Plain Dealer*, March 30:1 A.
- "An Experienced Housewife." 1892. *Washing, Cleaning and Removing Stains*. London: Griffith Farran.
- Felton, Sandra. 1981. *The Messies Manual: The Procrastinator's Guide to Good Housekeeping*. New Jersey: Fleming H. Revell.
- France, David. 2001. "Now, 'WTC Syndrome.'" *Newsweek*, November 5:10.
- Friedan, Betty. 1963. *The Feminine Mystique*. New York: W. W. Norton.
- Geisel, Theodor (Dr. Seuss). 1954. *Horton Hears a Who!* New York: Random House.
- Getz, Arlene. 2001. "It Was Like Swimming Through Black Smoke." *Newsweek Web Exclusive*. September 11:n.p. <http://www.msnbc.com/news/627171.asp?cpl=1>
- Giamo, Benedict. 1992. "Making Dust: The Symbolic Landscape of Homelessness." *Journal of Social Distress and the Homeless* 1:23-36.
- Goffman, Erving. 1983. "The Interaction Order" *American Sociological Review* 48:1-17.
- Green, Joey. 1995. *Polish Your Furniture with Panty Hose*. New York: Hyperion.
- Gregory, James N. 1989. *American Exodus: The Dust Bowl Migration and Okie Culture in California*. New York: Oxford University Press.
- Guarasci, Ričard. 1986. "OSHA, Cotton Dust, and Theories of the State." *Humanity and Society* 10:145-61.
- Halpenny, J. and Lillian B. Ireland. 1911. *How to be Healthy*. Toronto: Gage.
- Harrington, Brooke, and Gary Alan Fine. 2000. "Opening the Black Box: Small Groups and Twenty-First Century Sociology." *Social Psychology Quarterly* 63:312-23.
- Haynes, Mike. 2000. "Read 'em, Then Chuck 'em." *The Guardian*. September 26:11.
- Hochschild, Arlie Russell. 1989. *The Second Shift: Working Parents and the Revolution at Home*. New York: Viking.
- Horsfield, Margaret. 1998. *Biting the Dust: The Joys of Housework*. New York: Picador.
- Hoy, Suellen. 1995. *Chasing Dirt: The American Pursuit of Cleanliness*. New York: Oxford University Press.
- Hughes, Everett C. 1971. *The Sociological Eye: Selected Papers on Work, Self and the Study of Society*. Chicago: Aldine de Gruyter.
- Isaacs, Mandi. 1999. "The Visual Vocabulary of Poverty in America: Ash Can to Dust Bowl." Unpublished Senior Thesis, Northwestern University.
- Jones, David C. 1987. *Empire of Dust: Settling and Abandoning the Prairie Dry Belt*. Edmonton: University of Alberta Press.
- Judkins, Bennett M. 1979. "The Black Lung Movement: Social Movements and Social Structure." *Research in Social Movements, Conflict and Change* 2:105-129.
- Jupp, Peter. 1990. *From Dust to Ashes: The Replacement of Burial by Cremation in England, 1840-1967*. London: Congregation Memorial Hall Trust.
- Klein, Joe. 1980. *Woody Guthrie: A Life*. New York: Random House.
- Kleinman, Sherryl. Forthcoming. "Always Rinse Twice." *Feminist Studies*: in press.
- Lind, Angus. 2000. "Dirty Business: The Dust Is Always Settling Somewhere." *New Orleans Times-Picayune*, April 21:El.
- Meersman, Tom. 2000. "A Deal for Tribe or a Handful of Dust." *Star Tribune (Minnesota)*, July 9:1A.

- Mills, C.Wright. 1959. *The Sociological Imagination*. New York: Oxford University Press.
- Montreal Gazette. 1999. "What Is Dust?" September 21:B6.
- Oakley, Ann. 1974. *The Sociology of Housework*. New York: Pantheon.
- Ogden, J. Gordon. 1912. *The Kingdom of Dust*. Chicago: Popular Mechanics
- Powell, Michael, and Dale Russakoff. 2001. "Anthrax Fear Billows at Postal Plants: Amid Dust from Shredded Mail, Workers Complain of Slow Response to Health Hazard." *Washington Post*, October 23: AX.
- Riney-Kehrberg, Pamela. 1994. *Rooted in Dust: Surviving Drought and Depression in Southwestern Kansas*. Lawrence: University Press of Kansas.
- Roberts, Diane. 2001. "Taking Cool to Newcastle: The Once Gritty Industrial Center has Forged a Chic New Identity." *Atlanta Constitution*, June 17:IK.
- Rosner, David, and Gerald Markowitz. 1991. *Deadly Dust: Silicosis and the Politics of Occupational Disease in Twentieth-Century America*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Rybczynski, Witold. 1986. *Home: A Short History of an Idea*. New York: Viking.
- Schama, Simon. 1987. *The Embarrassment of Riches: An Interpretation of Dutch Culture in the Golden Age*. New York: HarperCollins.
- Schlusser, Eric. 2001. *Fast Food Nation: The Dark Side of the All-American Meal*. Boston: Houghton Mifflin.
- Schofield, Deniece. 1994. *Confessions of an Organized Homemaker*. Cincinnati: Betterway Books.
- Sefton, Dru. 2001. "Sweeping Success: Study Links Clean Homes and Kids Who Achieve." *Houston Chronicle*, April 10:l.
- Stein, Lisa, Noam Neusner, Katherine Hobson, and Samantha Levine. 2001. "Gotham with Attitude." *U.S. News and World Report*, September 24:58.
- Stolte, John, Gary Alan Fine, and Karen Cook. 2001. "Sociological Miniaturism: Seeing the Big through the Small in Social Psychology." *Annual Review of Sociology* 27:387- 413.
- Summers, Judith. 1988. *I, Gloria Gold*. London: Collins.
- Twain, Mark. [1883] 1980. *Life on the Mississippi*. New York: Signet.
- Vallely, Paul. 19%. "The People the Banks Forgot." *London Independent*. May 9:24.
- Weller, Kay Ellen. 1995. "The Dust Bowl as Place to Western Kansas Women." *Social Science Journal* 32:213-218.
- Wessel, Morris A., and Anthony Dominski. 1977. "Our Children's Daily Lead." *American Scientist* 65:294-298.
- White, Harrison. 1992. *Identity and Control*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Worster, Donald. 1979. *Dust Bowl: The Southern Plains in The 1930s*. New York: Oxford University Press.

Prevod s engleskog
dr Dragana Antonijević